ROMÂNII DE LA EST DE BUG: ELEMENTE DE DISTORSIUNE ŞI DE INTRUZIUNE ÎN TEXTUL FOLCLORIC

IULIA MĂRGĂRIT

1. Prezenta comunicare urmăreşte, ca semnificaţie şi cauzalitate, modificările din textele folclorice incluse în volumele *Românii de la Est de Bug*, I–II, de Anton Golopenția [= *Bug*], editate cu introducere, note şi comentarii de prof. dr. Sanda Golopenția, Bucureşti, Univers Enciclopedic. Culese de o echipă complexă sub conducerea lui Anton Golopenția, în perioada 1941–1944, din comunitățile româneşti situate în Ucraina, textele, împreună cu restul materialelor privitoare la cercetările de pe teritoriul sovietic şi la urmările acestor cercetări, au fost publicate abia în anul 2006.

2. Materialul lingvistic colectat compune un corpus de creații folclorice la a cărui parcurgere cititorul întâlneşte o serie de inadvertențe, reperabile prin raportare chiar la acelaşi text sau la creații similare. Identificarea acestora la minoritarii români, izolați definitiv de țară şi relativ de celelalte comunități din stepele ucrainene, **reflectă o stare de fapt având anumite semnificații**. Cu alte cuvinte, coruperea unor secvențe în raport cu structurile primare reprezintă o situație diagnostică pentru folclorul cules, unde, alături de modificările unor termeni, apar substituții cu împrumuturi ruseşti sau ucrainene. Cele două procese le-am definit diferit, **distorsiune**, în primul caz, şi **intruziune**, în cel de-al doilea, ambele afectând structura originară a textelor.

2.1. Prin **distorsiune**, în situația de față, am înțeles toate devierile de la structura lexicală primară, constând din înlocuirea unui sunet sau a mai multor sunete, dintr-un cuvânt sau din mai multe cuvinte, în mod involuntar, prin uitare sau necunoaştere, sau, dimpotrivă, voluntar, atunci când s-a avut în vedere refacerea termenului pierdut, în condițiile conştientizării intervenției. Inventarul cazurilor de inadvertență relevă faptul că între informator şi cititor, prin forța lucrurilor, se interpune culegătorul. „Aportul" acestuia, pe lângă culegerea prețioasă a textelor, în condiții speciale de război şi în absența aparaturii performante, se amplifică prin realitatea dialectală, hotărâtoare în neperceperea unor termeni regionali (ori în rostire regională), la culegere, sau a unor semne din structura acestora, neclar notate, necesitând interpretare. Din acest motiv, în categoria distorsiunii, am distins două subcategorii, în funcție de proveniența faptelor: unele aparținând **culegătorului** şi altele, **informatorului**.

FD, XXIX, Bucureşti, 2010, p. 20–29

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

2.1.1. Contribuţia **culegătorului** la „declanşarea" distorsiunii devine evidentă în reproducerea grafică. Erorile strecurate le depistăm chiar cu sprijinul textului, care, fiind în versuri, relevă încălcarea rimei, determinată, în esenţă, de confuzia semnelor la relectura unui text deloc familiar şi cu multiple dificultăţi de receptare:

[e] în loc de [c]: *Doisprezece juncănaşi / La pluguşor că i-o-njugat! / **Juneii** ca **juneii**, / Groşi ca **butucii**, / Da nanţi ca leii, / Da voinici ca zmeii!* (Bulgarka, 44)[1]. Deteriorarea rimei prin confuzia [c] / [e], *junei*, în loc de *junci*, perturbă eufonia textului, producând cititorului dorinţa de refacere a acestuia, aşa cum prefigurează primul vers (cf. dim. *juncănaşi*, sub aspectul bazei) şi analiza derivatului corupt, sub acelaşi aspect, respectiv, *june*, calificativ atribuit exclusiv omului. O situaţie asemănătoare, dar în ordine inversă, se creează prin implicarea [c] în loc de [e]: *Un fiel **de-a Nicu**, / Frăţior de-a vostru* (Novogrigorievka, 55). Secvenţa marcată grafic, mai mult sau mai puţin acceptabilă semantic, prin corelare cu fragmente din acelaşi text, se dovedeşte improprie: *N-aţi văzut voi? / Un fiel **de-a meu**?* Este evident că notarea formei pronominale a permis descifrarea ([ni] pentru [m], [c] pentru [e]), completată prin adoptarea majusculei la conversiunea în nume propriu.

Tot un viciu de interpretare, [m] confundat cu [n], întâlnim şi în exemplul următor: *Buhule, mâlosule, / Săcă-ţi-ar izvoarele, / Să-mi petrec chişoarele / Să-mi văd surâoarele / Şe mai fac **sărneanele*** (Tatarov, 247). Adjectivul corupt îl recunoaştem fără dificultăţi, în plus, dispunem şi de posibilitatea comparării cu o versiune din Belousovka, 249: *Buhule, mâlosule* [...] / *Să-mi văd surioarele, / Şe mai fac **sărmanele***;

[n] pentru [u]: *Dragu mamii Ilieş / **Nu** te duşi? / **Nu** te găteşti? / „– Mă gătesc în pohod, / În pohodu tineresc"* (Soldatska, 245). După cum se poate observa, caracterul interogativ al secvenţelor favorizează confuzia adverb relativ abreviat *un'* / negaţie: *nu*, interogaţia fiind compatibilă cu ambele cazuri: ***Un'** te duşi? **Nu** te duşi?* Totuşi, partea de răspuns, prin precizarea destinaţiei, se corelează, mai degrabă cu adverbul *unde*, în var. *un'*. Recunoaşterea şi refacerea acesteia duce la normalizarea textului: *Dragu mamii, Ilieş / **Un'** te duşi? / **Un'** te găteşti? / Mă gătesc în ...* Situaţie similară în *Căluceanu lui / Şe**n**şoara lui* (Bulgarka, 50), confuzia semnelor grafice fiind confirmată în corpusul de texte, dacă mai era nevoie: *Căluceanu lui ... / **Şeuşoara** lui* (idem, 164);

[v] în loc de [u]: *Noi v-am mai **vrea**, / Dar ne temem c-om însăra* (Novogrigorievka, 47). Interpretarea personală a sunetelor, facilitată de aspectul lor grafic asemănător, se poate constata prin corelare cu altă colindă din aceeaşi localitate: *Noi v-am mai **ura**, / Dar ne temem c-om însăra* (p. 49);

[p] în loc de [f]: *Cere murgu dus în grajd / De-**nprelat*** [sic!] şi *de-nşelat* (Bulgarka, 51), constituie o descifrare explicabilă prin asemănarea semnelor, după

[1] Dat fiind faptul că textele figurează într-o singură sursă, *Bug*, II, limităm trimiterile la indicarea localităţii şi a paginii.

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

cum probează secvența corespunzătoare dintr-un text cules tot din Bulgarka: *Un cal negru ca corbu, / Ni l-o-nşelat / Şi l-**o-nfrelat*** (p. 44).

Cazurile de mai sus au la bază, exclusiv, erori de semne grafice, favorizate de asemănarea dintre formele lor.

2.1.2. Sunt situații când neidentificarea semnului real se datorează atât notației interpretabile, cât şi contextului, al cărui semantism, aparent, admite modificarea: *O **purcea bălaia** / Pe cale, pe cărare, / Grasă şi frumoasă, / O-ntâlnit-o strigoaicele, / Sângele i-o băut* [...] */ A-nceput **a suge**, / Nu cu hlasu ei* (Bulgarka, 58). Asocierea nume / adj. din primul vers, posibilă cromatic, totuşi, nu reflectă realitatea. Calificativul s-a impus şi a devenit cunoscut ca nume de vacă şi prin mijlocirea zicalei: *a-nțărcat **Bălaia***. În sens propriu, expresia avertizează asupra încheierii unei perioade de belşug şi instalarea alteia de austeritate prin încetarea lactației (cf. Ghibănescu 1906, 159). Expresia şi textul oferă argumente suficiente pentru a respinge propunerea *o purcea bălaia*, iar, dacă operăm modificările necesare, descoperim adevărata identitate a purtătoarei de nume. În afară de rectificarea *purcea / purces* şi penultimul vers, cu verbul denaturat prin substituția „s” în loc de „r”, după corectarea necesară, se normalizează, căci *bălaia rage cu glasu* şi nu *suge*. De altfel, în corpusul de texte figurează varianta necoruptă a descântecului: *O **purces** Bălaia / Pe cale pe cărare* [...] *O-ntâlnit-o strigoaicele / Sângele i-o băut* [...] *O-nceput a **rage** / Nu cu hlasu ei* (Rakova, 168).

2.1.3. La transpunerea grafică, culegătorul interpretează „gramatical” sau „lexical” unele secvențe, drept urmare, diminutivul apare echivalat cu o formă verbală: *Mai în deal, mai în deal / **Negru-i** ciobănaş / Îmi dă oi la vale, / În adăpătoare* (Perisadovka, 176). Identitatea reală a diminutivului se confirmă în acelaşi text: ***Negru-i** ciobănaş / El din gură o grăit*, deoarece prezența pronumelui atestă relația cu numele anterior (v. definiția şi etimologia pentru categoria „pronume”): *negrui / el*.

Caz invers: forma verbală se echivalează cu un nume: *Întreabă şi întreabă / Sfinți pe Dumnezeu, / Din ce s-o **faptu-i mirui*** (Bulgarka, 53). Versul ultim demonstrează neperceperea sunetului terminal al participiului din structura perfectului compus: *s-o făptuit*, poate chiar nerostit, dar existent, iar *miru-i* reflectă transpunerea grafică a unui împrumut din limba rusă neînțeles: *mirul* „lumea” < rus. *мир*, scrierea cu cratimă fiind opțiunea culegătorului prin confuzia [i] / [l] la descifrare.

2.1.4. În ultimele versuri citate apare o particularitate specifică graiurilor româneşti din ariile insulare cercetate. Este vorba de adjoncțiunea pronumelui reflexiv *şi* la sfîrşitul cuvintelor, verbe sau substantive (Neagoe 2000, 245–254), o astfel de relictă întâlnindu-se încă în vorbirea populară: *care şi* < *careşi*: *Pune lucrurile **care şi** la locul lor* (Ciauşanu, Gl., s.v. *care*). Aşadar, *întreabă şi întreabă* reproduce structura primordială *întreabă**şi** / întreabă*. Fenomenul este mult mai pertinent când adjoncțiunea vizează determinantul unui nume propriu, căci scrierea prin descompunere afectează inteligibilitatea textului: ***A voinicu şi Serioja** / În*

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

grajd de piatră o întrat (Perisadovka, 175). Secvența se dezambiguizează prin reluarea pronominală a structurii: *Dar* ***voinicu şi Seriaja*** */* ***El*** *din gură o grăit*, deoarece cuplul *voinicu şi Serioja* [?] = *el*. Aceeaşi situație: *Dar* ***voinicu şi Neculai*** [?] */ S-o spălat, / S-o mânecat* [...] */ Pe murgu s-o aruncat, / Mi-o purces la vânat* [...] *Şi-napoi s-o renturnat! / Dar* ***voinicu şi Neculai****, /* ***El*** *să-mi cie sănătos* (*idem*, 176). Cazuri identice, pentru adjoncțiunea pronumelui, de reproducere prin cratimă, se întâlnesc frecvent: *Ele* [= iepele] *treiera, / Cu cochitele tropăia, / Din nări strănuta* [...] */ Din* ***urechi-şi*** *tremura* (Bulgarka, 46); ***Şăde-şi*** *masa / Mult întinsă* (Lozovata, 197). Semnalăm şi o notație diferită, adoptată prin posibilitatea de asimilare a pronumelui la sufix: *Ei să şiibă sănătoşi, / Cu frații şi cu părinții / Şi cu noi cu toți de-a* ***rânduş*** (Novogrigorievka, 54).

2.1.5. Falsele aglutinări sau tăieturi se explică prin neidentificarea unităților lexicale (datorită rostirii dialectale, dar şi notației), creându-se alți termeni în locul celor comunicați: *Că noi mana om întoarce / Şi laptele cel bun /* ***Aşa*** *ca mierea* (Moldovanka, 190). Ultimul vers, prin falsul adverb, cu var. *aşi* (v. DA s.v. *aşa*) reproduce, verbul *a fi*, în fonetică dialectală, prin fuziunea componentelor = ***a şi*** *ca mierea*. Refăcut prin hipercorectitudine, el apare în continuarea textului: *Țâțele* ***or ci*** [şi = fi] *ca brazele / Da ugeru* ***a ci*** *ca donița*.

Interjecția *ian*, specifică graiurilor moldoveneşti (***Ian*** *scoală, Ileană, / Ian scoală, dragă! ibidem*, 192) este interpretată ca un compus (nu fără temei!): *Da în patu-mi cine doarme? /* ***Ia-ni*** *domnu, domnii istor curți?* (Novogrigorievka, 55); *Hei,* ***ia 'n*** *stați, frați / Şi ascultați*! (Bulgarka, 161) sau prin echivalare: *Cel perit pricopsit, /* ***Îmi*** *ieşi că te strigă surorile* (Moldovanka, 186).

Către aglutinare este atrasă relația determinat / determinant, cu siguranță datorită aceloraşi cauze: rostirea dialectală, plus confuzia semnelor grafice: *Urşii cu* ***văiadăuşi****, /* ***Văi adânşi*** *cu izvoare reci* (Rakova, 29). Compusul „rebusistic" ascunde secvența *văi adânci*, aşa cum atestă versul al doilea. În efortul de a da înțeles secvenței, într-un context diferit, transcriptorul oferă o altă interpretare prin descompunerea şi recompunerea acesteia: *... du-te / Unde nu-ngenunchează rândunica, / Unde nu calcă lebăda / La* ***via dânşii****, / La ape dulci* (Novoignatievka, 236). În varianta primară, sintagma figurează într-o altă conăcărie culeasă din aceeaşi localitate: *Multă oaste-o adunat, / S-o adunat codrii cu urşii, / Urşii cu* ***văi adânci****, /* ***Văi adânci*** *cu izvoare reci* (p. 160).

Uneori transcriptorul intervine printr-o versiune grafică personală asupra unui termen deja denaturat prin atracție analogică în context, în condițiile ieşirii din uz a acestuia. De pildă, adj. *însăneți* apare reprodus prin analiza prepoziție + nume: *Şi noi doi voinici am sosit, / Voinici îndrăzneți, Cu caii* ***în săneți*** (Rakova, 161) sau *Şi noi doi voinişi am sosit, / Cu caii* ***în săneți*** */ Voinici îndrăzneți* (Rakova, 29). Construcția prepozițională, prin numele antrenat, *săneți*, pl. de la *săneață* „flintă", cu siguranță o modificare a structurii primitive, a devenit absurdă. Corelarea cu texte similare din alte colecții ne aduce confirmarea: *Pe işti doi* [voinici] */ Din cai* ***săneți*** */ Din gură îndrăzneți* (Suceava, Sevastos, *Nunta*, 121). *Doi voinici, / Pe doi*

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

*cai murgi, / Din cai **sumeți**, / Din gură îndrăzneți* (Putna, *ibid.*, 104). Cele două var. învechite, *săneți*, atestată, şi *sumeți*, pentru *semeți* (v. DLR s.v. *semeț* „trufaş, mândru"), fiind uitate, au fost refăcute analogic după *îndrăzneț*. Separarea grafică în unități distincte reflectă opțiunea transcriptorului.

2.2. Dacă faptele enumerate se explică prin preluarea defectuoasă de la sursă, respectiv prin confuzia sunetelor sau semnelor, după notare, ori prin nerecunoaşterea unor termeni, există o altă categorie reprezentând modificări, prin procedee diverse, datorate, aşa cum am mai spus, **vorbitorilor** în condițiile de diminuare a cunoaşterii limbii materne.

2.2.1. Cuvântul uitat apare înlocuit printr-un substitut dintr-un domeniu de referință apropiat, de aceea nu concordă contextual: *Pe bun cal că s-o aruncat, / Din **ghişi** o sunat, / Multă oaste-o adunat!* (Rakova, 49); *Pe bun cal că s-o aruncat / Din **ghişi** o sunat* (idem, 160). Obiectul şi animalul sunt compatibile, dar acțiunea la care serveşte primul trădează intervenția în textul original: cf. *Din **corn** o sunat / Multă oaste a adunat / Sute **nenşepute** / Şi mii nenumărate* (Alexandrovka, 28). Cât priveşte determinantul primordial, adecvat determinatului din structura *sute nenşepute* îl întâlnim într-o altă conăcărie: *Multă oaste-a adunat* [...] *Sute **neştiute** / Mii nenumărate!* (Bulgarska, 57). Povestitorul, în fond, a apelat la vocabularul specializat al creațiilor folclorice, *neînceput* întâlnindu-se frecvent asociat cu *apă* în descântece.

2.2.2. Recuperarea ori păstrarea cuvântului pierdut sau necunoscut se face cu sprijinul paronimiei. La identificare, în urma „recondiționării", ne ajută decisiv contextul, ca în cazul *fărină / fărimă*: *O măcinat bădița / Trei **tărâțe** şi-o **fărimă*** (Bulgarka, 47). Originalul, de altfel, uşor de reperat, îl regăsim în diverse variante, în colindele, cu acelaşi motiv, din corpusul de texte: *O măcinat badea, / Trei **tărâțe** şi-o **fănină*** (Gruzkoe, 182). *Ni-o măcinat / Trei **făini** şi-o **tărâță*** (Novogrigorievka, 48). Modificarea *fărină* > *fărimă* se explică prin concursul a două categorii de factori, pseudointerpretarea semnelor grafice „m" / „n", la descifrare, sau / şi paronimia *fărină / fărâmă*. Existența celei de a doua posibilități explicative deschide perspectiva amplificării unei obişnuite erori grafice. Tot uitarea a determinat refacerea compusului *grajd de piatră* prin paronimie: *Acasă o alergat / Şi-n **gazdă de piatră** o intrat / Şi pe murgu o dezlegat* (Bulgarska, 51).

2.2.3. Termenul uitat (sau necunoscut) este refăcut prin etimologie populară: *Maica lui Vasâle / C-un colac de grâu, / Cu plosca de gin / Din colac părțeşte / Din pahar **lemneşte** / Da din gură grăieşte* (Bulgarska, 165). Verbul *lemni*, suspect în context, prin corelare cu alte producții ale genului, se legitimează: *Nainte ieşitu-ne-a, / Cu clondirul de-a stângu, / Cu paharu de-a dreapta, / Din pahar **numeşte-ne**, / Din gură grăieşte-ne* (Teodorescu, P.P., 17). Verbele *numi-lemni* au în comun semantismul: „a ura, a meni" (v. DLR s.v. 4.), complexul sonor, până la un punct, şi posibilitatea ierarhizării cuvânt de bază / var. Întrucât unele arii dialectale (sudul țării) cunosc modificarea [n] > [l]: (v. *Gl. Munt.* s.v. *lumeşte, lumără*), devenirea *lumi* > *lemni* îmbracă aspectul unui proces sinuos, întrucât chiar în creațiile de

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

acest fel culese în țară s-au înregistrat distorsiuni: *Şade şi-mi **leneşte**, / Din gură grăieşte „Beți, boieri, mâncați!”* (Pamfile, Crăciunul, 63/31). Varianta cu verbul *leni*, în loc de *lumi*, neperceptă în Moldova, reflectă o distorsiune de colportaj, denaturarea devenind acceptabilă prin verbul cu care se asociază (*şade*). Nu excludem posibilitatea ca în textul cules din Ucraina să fi existat var. *leni*, deformată prin uitare într-o formație asemănătoare, cu alt semantism, neconcordant cu textul. Slăbirea cunoştințelor de limbă maternă favorizează acceptarea modificării.

2.2.4. Distorsiunea exprimă rezultatul unor modificări în etape. Pasaje suspecte ca semantism de felul *Ian staţi, fraţi, / Şi-ascultaţi / Şi cuşmele din cap vă luaţi / Şi-**n cui sub laiță** le-aruncați!* (Bulgarska, 58), pentru ultimul vers, ne determină să presupunem contaminarea numelor din două „invitații” diferite, cu vădite intenții de umor: *Cuşmele ... **în cuie** le-aruncați* şi *Cuşmele **sub laiță** le-aruncați*. Pentru prima ipoteză argumentul de sprijin se află într-o altă iertăciune: *Ia-n* [sic!] *staţi fraţi / Şi-ascultaţi / Şi cuşmele **pân cuie** v-aşezaţi* (Rakova, 30). Deşi în corpusul de texte nu am întâlnit pasajul celeilalte posibilități (*sub laiță*), totuşi identificarea celor două structuri, contopite într-un singur vers şi cu o modificare suplimentară, ne întăreşte convingerea în existența acesteia. Iertăciunea provine tot din prima localitate menționată (Bulgarska, 161): *Aci ian staţi, fraţi, / Şi-ascultaţi / Şi cuşmele din cap vă lăsaţi / Şi-**n cuib sub** laiță le-aruncați* (Bulgarka, 161). Dacă pentru *în cui sub laiță* am presupus fuziunea construcțiilor din versuri diferite, în scopul unor valențe umoristice (cf. absurditatea *cuiului „cuier”* amplasat sub pat!) sau, aceeaşi fuziune acceptată prin neînțelegere, pentru *în cuib sub laiță*, rămân aceleaşi ipoteze prin creşterea cotei de absurd: *cuşmele stau în cui*, dar niciodată în *cuib* şi nici *cuibul* nu se amenajează sub pat! Modificarea *cui / cuib* aparține vorbitorilor (prin anticiparea consoanei [b] în secvența *cui sub* sau culegătorului, dator să rectifice eroarea de auz.

2.2.5. Distorsiunea reprezintă urmarea firească a neînțelegerii termenului colportat şi, în consecință, a separării acestuia prin interpretare, trăsătură proprie oralității. În *Dinaintea **istor curți** / Îmi cresc doi meri şi doi peri* (Moldovanka, 191), construcția genitivală confirmată *Dinaintea **istor curți** / S-o născut trei păraie* (Suceava, Şez., II, 21), dar nemaiînțeleasă, a fost separată: *Dinaintea este **un scurț*** [?] (Bulgarka, 52). Acelaşi procedeu pentru compusul *doniţa de brad* pe care îl recunoaştem în două formații noi, create prin corelare sinonimică şi asociere de idei: *Da Maica Precista / O zâs / „— Stăpână, stăpână, / Ia **doniţa de brad** / Şi-o mână pe Joiţa”* (Suboți, 24) cf. *Ţâţele or ci ca **brazăle** / Da ugeru a ci ca **doniţa*** (Moldovanka, 190).

2.2.6. Alteori din două cuvinte în succesiune, prin contaminare, rezultă un al treilea: *Aşă să deschidă / Toate **chieturile** / **Şi osâşoarele*** (idem, 186). *Ţi-or scoate spărietu, / Din tăte **chieturelile** / Din tăte **osâşoarele*** (idem, 188). Cele două cuvinte *osâşoarele* + *chieturile* le regăsim în ***şâştoarele***, admițând afereza (* *osâştoarele*) şi, mai apoi, metateza în cea de a doua silabă: *şâştoarile* > *şâştaorile* > *şâştaurile*, desăvârşindu-se prin asimilare vocalică regresivă,

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

şustaurile: *Sângele i-o supt, / Din toate vinele / Din tăte* ***şuştaurile*** (Lisaia Gora, 204). *Spărietu ... s-o luat / Din toate* ***oscioarele,*** */ Din toate* ***şuştaurile*** (Suboți, 212). În versurile: *Nu-s zoioasă / Nici* ***delipoasă*** (Novoignatievka, 237), adjectivul cu augment *delipoasă*, față de termenul simplu (v. DLR s.v. *lipoasă*), se clarifică prin raportare la contextul *Eu nu mă spăl* ***de zoioasă, de lipoasă*** (Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, I, 133). Aşadar, *delipoasă* reproduce, prin aglutinare, o fostă construcție prepozițională.

2.2.7. Accidentele fonetice, inerente oralității, au provocat numeroase perturbări:

– disimilare: [v] – [ģ] > [f] – [ģ], *vraghie* > *fraghie*, într-un context favorizant: *Da grâu mândru, / În schic ca* ***fraghia*** (Alexandrovka, 31);

– asimilare: *chichie* < *tichie*: *Faşă dalbă de mătasă / Şi* ***chichie*** *de scunchie* (p. 54); *ciuciți*, cu punctul de plecare *suciți*, în rostirea locală *suşiți*: *O făcut doi colaci, / În palmă* ***suciți****, / În degete-mpletiți* (Rakova, 163). *O făcut doi colaşi / În palme* ***suşiți*** */ În deşte-mpletiți* (*idem*, 32), prin asimilare consonantică regresivă la distanță [s] – [ş] > [ş] – [ş] > *şuşiți*, var. fonetică atestată indirect în forma refăcută prin hipercorectitudine: *ciuciți*: *Ş-o făcut trei colaci / Din palme* ***ciuciți*** (Novogrigorovka, 164);

– anticipare: *Din vrăşmânt se primeneşte* (Bulgarka, 52);

– propagare: *De foame* ***zăbalele*** *le rod / Da de sete* ***zbale****-mi beu* (Bulgarska, 52);

– haplologie: *creştele* < *creştetele*: *Şi ți-a descânta / Ți-a lua din* ***creştele*** *capului* (Alexandrovka, 33); *dineață* < *dimineață*: *Mirele s-o sculat, / Într-o sâmbătă* ***dineață*** (Rakova, 160);

– sincopă: *prepliță* < *prepeliță*: *Ş-o-nşeput morişca a măşina / Ca* ***prep'lița*** [sic!] *a zbura* (Alexandrovka, 31); *streşne* < *streşine*: *Şi din* ***streşne*** *că ne chică* (Goroțkaia, 171); *şera* < *seşera* < *secera*: *Ş-o-nceput badea a* ***s'cera*** [sic!] (*idem*, 162). *Ş-o-nceput badea* ***a şera*** (Alexandrovka, 31);

– metateză: *holercă* < *horilcă*: *Că lor plata li se ştie / O bărilcă de* ***horilcă*** (Perisadovka, 177); *înfârna* < *înfrâna*: *Calul l-o-nşelat şi l-o-****nfârnat*** (Voznesensk, 174); *perpeliță* < *prepeliță*: *Ni-o purces moara a îmbla / Ca* ***perpelița****-n câmp a zbura* (Novogrigorievka, 48); *şeulor* < *leuşor*: *Dați-ne câte un* ***şeulor****!* (Alexandrovka, 220). Uneori metateza se combină cu un alt fenomen în urma căruia primitivul devine de nerecunoscut, cum ar fi cazul termenului *găintuşe*: *Faşă albă de mătase, / Pe la poale tot parale, / Pe la* ***uşă găintuşă*** (Goroțkaia, 171). La identificare ne ajută decriptarea termenului anterior: *uşă*. Acesta a fost corupt de la *huşă*, var. fonetică, în rostire neoslavă, a rom. *guşă*, cu semantismul arhaic „gât" şi, mai apoi, prin asurzirea laringalei, ca fenomen dialectal cunoscut. A apărut astfel un cuvânt inteligibil, chiar dacă discordant față de context. Pentru *găintuşe*, corelat cu o parte a corpului susceptibilă de podoabe, presupunem că este vorba de un accesoriu vestimentar cunoscut în epocă: *găitan(e)*. DA atestă dim. *găitănaş*, aici apărând un alt sufix diminutival: *găitănuş*, prin metateză *găinătuş*. Dacă acceptăm sincopa, specifică acestor graiuri, ajungem la varianta din text în notația de pl. a rostirii: *găintuşă* < *găinătuşă*.

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

3. Ca **elemente de intruziune** am considerat împrumuturile din limba rusă, infiltrate în structura textului folcloric. Prin comparație cu faptele de distorsiune reprezentând modificări în forma termenilor primordiali sau substituția acestora cu sinonime ori cuvinte insinuate prin asociație de idei, conexiuni etc., dar din fondul lexical al propriului idiom, din interiorul acestuia, elementele de intruziune se situează **în afara sistemului limbii române**, sunt **externe** în raport cu aceasta. Inferioare numeric distorsiunilor, ele prezintă interes prin tipul de termeni penetrați în structurile originare şi prin motivația penetrării respective. La o minimă ordonare a elementelor de intruziune apar următoarele situații:

– numele proprii specific româneşti se şterg din memoria vorbitorilor prin imposibilitatea perpetuării lor, fiind înlocuite cu altele întâlnite în noul mediu de viață. Astfel, *Voinicu **Trohim** / Bun cal că hrăneşte* (Goroțkaia, 172) poate că a substituit secvența *bădica, voinicul, Traian*; de asemenea, în *O scos o mână de bani / Ş-o dat la **Danea** țăganu / Că mai ghine bate cu ciocanul* (idem, 180), hipocoristicul neoslav local *Danea* < *Danilo* a fost echivalat cu *Dobre*, antroponim de origine bulgară în limba română (Constantinescu 1963, 261): *Ş-auzind că Dobre țâganu / Ghine bate cu ciocanu* (Alexandrovka, 219). Alături de antroponime, aceeaşi înlocuire cunosc numele de animale: *Apă neîncepută / Ni-am adunat / Pi **Mariuşca** am adăpat* (Suboți, 216), față de *La **Joiana** mi-au ieşit / Şi pe **Joiana** mi-am țârcăit-o* (idem, 40);

– termenii infiltrați aparțin vieții sociale, politice pe care, minoritarii români, ca cetățeni ai unui nou stat, şi-i însuşesc: *vagzal* „gară” < rus. *вокзал*: *De ni-or duşe la **vagzal** / Să ştii, maică, că-s **moscal*** (Soldatska, 245); *hazaica* „stăpâna unei gospodării” < rus. *хозяика*: *„– Bre, nevastă, grâu nost o să chiară!”* / ***Hazaica** pi gospodar îndemna* (Alexandrovka, 219). ***Hazaica** tărâcioare / Ni-o dat* (Suboți, 216); *moscal* „soldat, ostaş” < *москал*. Uneori termenul vechi slav, *sfetnic* < *святникъ*, şi derivatul acestuia, *sfătui* < *sfat* < *святъ*, sunt reactualizate prin împrumut neoslav rus. *советник, советовать*: *S-o strâns doi, trei **sovietnici** bătrâni, / Şi-**o sovietuit** urmuşoară de zână, / Cum să şibă / La şinstitu nostru crai de bună preună* (Alexandrovka, 28). O conăcărie din ținutul Sucevei atestă termenii primordiali: *Şi chemă pe toți **sfetnicii** şi filosofii, / **Sfetnicii sfătuiau,** / **Sfetnicul** dintâi zise / Că-i urmă de căprioară* [...] / *Iar **sfetnicu** a doilea zise / Că-i urmă de zână / Ca să fie cu a nostru împărat / De-a pururi dimpreună* (Şez, III, 40);

– împrumuturile au parvenit prin mijlocirea bisericii, a serviciului religios susținut exclusiv în limbile rusă sau ucraineană: *angul, anhol* „înger” < rus. *ангел*: *Da Maica Precistă / Cu **angulu** ni-o vinit* (Suboți, 209); *pop* „preot” < rus. *non*: *Un' te-i duce, **popule**?* (Soldatska, 245);

– din limba rusă s-au preluat denumirile curente pentru obiecte, produse, sub presiunea mediului comercial: *bulcă* „franzelă” < rus. *булка*: *Mănânc **bulcă** şi beau apă / În inimă pui otravă* (Baimaclia, 228);

– uneori reluarea aceluiaşi vers în limba rusă sugerează că primitivul în limba română, între timp, a devenit obscur: *Cu **sulița** l-**o sulițat** / Cu **pica l-o picuit***

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

(Suboți, 207) (cf. rus. *пика* „suliță” şi formația verbală aferentă: *пикать*). Crearea verbului corespunzător pentru relația *figura etimologica* atestă încadrarea corectă a acestuia în sistemul limbii române. De fapt, substituirea primordialului (*buzunar*) cu termenul din limba rusă (*карман*), prin respectarea rigorilor impuse de rimă, duce la fixarea acestuia: *Şi-o vârât mâna-n* ***carman*** */ Şi-o scos o mână de* ***bani*** (Goroțkaia, 181).

4. Repertoriul folcloric comentat, alcătuit din conăcării, iertăciunii, colinde, descântece, bocete, s-a conservat atâta timp cât au fost practicate obiceiurile pe care le însoțeau: cereri în căsătorie, nunți, sărbători religioase, înmormântări etc. După Revoluție (1917), dezagregarea comunităților românești prin dispersarea membrilor înstăriți, pentru a evita răsculăcirea (deschiaburirea) şi consecințele imediate, precum şi interzicerea tradițiilor (p. 156–160), au dus la slăbirea patrimoniului folcloric. Întreținerea acestuia pe ascuns, „la scară mică”, reprezentând o scurtă etapă de supraviețuire, înainte de a se pierde, aproape fără urmă, a coincis cu momentul de anchetă al echipei „Golopenția”. După 1989, cercetările în aceleaşi locuri[2] au relevat pauperizarea spirituală a comunităților româneşti, sub aspectul tradițiilor. Corpusul cules şi publicat, reflectând o etapă premergătoare pierderii acestor creații folclorice prin **abandon forțat**, reprezintă documente valoroase pentru limba română din ariile insulare cercetate. Momentul s-a conjugat cu slăbirea limbii materne, limitată din ce în ce mai mult în funcționalitatea sa. Drept urmare integritatea textelor a fost afectată (ca dimensiune, succesiune a versurilor, lexic etc.). În cazul inadvertențelor identificate, provenind de la două surse diferite (culegători / vorbitori), am procedat la separare, pe de o parte, pentru a reduce cantitativ şi calitativ numărul acestora susceptibile de a plana asupra textelor, pe de altă parte, pentru a obține o evidență mai clară a modificărilor reale generate de text. Disociate în elemente de distorsiune şi intruziune, ele reflectă evoluția specifică a acestor comunități **în cerc „închis”**. În acest fel se explică reconstituirile, refacerile, înlocuirile de termeni pierduți sau uitați **prin valorificarea propriilor resurse lexicale în mod analogic sau prin conexiune**. Relațiile lingvistice cu noul mediu determină substituirea elementelor specifice (antroponime, zoonime, obiecte dispărute din uz sau sub aspectul denumirii), ca un început al inexorabilului proces de asimilare.

ABREVIERI

Ciauşanu, Gl. G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din județul Vâlcea*. Bucureşti, Imprimeria Națională, 1931. (Academia Română. Memoriile Secțiunii literare. Seria III. Tom. V. Mem. 6).

[2] La anchetele dialectale realizate în 1997 şi 1998, au participat cercetători de la institutele de lingvistică din Kiev (Liubov Lazarenko), din Chişinău (Vasile Pavel) şi din Bucureşti (Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe).

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)

Constantinescu 1963	N.A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*.
DLR	Academia Română, *Dicţionarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965 ş. u.
Ghibănescu 1906	Gh. Ghibănescu, *Din traista cu vorbe* (101 curiere româneşti), Iaşi.
Gl. Munt.	*Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, 1999.
Neagoe 2000	Victorela Neagoe, *Arhaism şi inovaţie în graiurile româneşti vorbite în estul Ucrainei*, FD, XIX, p. 245–254.
Sevastos, *Nunta*	Elena Sevastos, *Nunta la români*, Studiu istorico-comparativ, 1889.
Şez.	*Şezătoarea.* Revistă pentru literatură şi tradiţii populare, Fălticeni. Anul I, 1892 ş.u.

LES ROUMAINS DE L'EST DE BUG: ÉLÉMENTS DE DISTORSION ET INTRUSION DANS LE TEXTE FOLKLORIQUE

RÉSUMÉ

L'article discute les modifications repérées dans les textes folkloriques des Roumains de l'Est de Bug, en base du volume homonyme d'Anton Golopenţia, publié en 2006. En les dissociant en *distorsions* (= toute déviation de la structure lexicale primaire par un ou plusieurs sons d'un mot ou de plusieurs mots) et *intrusions* (= infiltrations des emprunts russes ou ukrainien), le travail observe la signification de ces modifications comme expression de l'évolution de l'idiom en rond «fermé» sous l'influence du milieu neo-slave, trait propre aux communautés roumaines des aires insulaires.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti

BDD-A15296 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 3.41.188.32 (2026-11-08 05:10:39 UTC)